

13 Augustus 2017

8^e van de zomer

Ester 6

Gemeente van onze Heer, Jezus Christus,

Vorige week lazen wij een stukje uit de zgn. Septuaginta - de Griekse vertaling van het Oude Testament van nog vóór onze jaartelling. We ontdekten dat die Griekse versie van het Esterverhaal behoorlijk afwijkt van de Hebreeuwse versie, die wij in onze hedendaagse Bijbel vertaald kunnen lezen. Zo klonken week uitgebreid de gebeden van Mordechai en Ester, die in onze versie van het verhaal helemaal niet voorkomen...

Die gebeden konden we lezen omdat die Griekse uitbreidingen van het Esterverhaal keurig bleken opgenomen in de oude Statenvertaling. De Statenvertaling liet eerlijk zien, zo ontdekten we, dat de deur van de Bijbelse Kanon eigenlijk altijd op een kier staat. De Bijbel is geen gesloten boek. De Bijbelverhalen zijn niet, zijn nooit, ‘af en uit’. Bijbelverhalen gebeuren altijd weer opnieuw en gebeuren nog steeds. En zo kan je er in feite ook steeds verder aan schrijven. De verhalen zelf vragen er om. En aan het Ester-verhaal is dan ook heel wat verder geschreven.

Want met die ‘Septuagint’, met die Griekse vertaling van kort voor het begin van onze jaartelling waren de uitbreidingen van het Ester-verhaal bepaald nog niet afgelopen.

Ook in latere eeuwen hebben de rabbijnen van Israël eindeloos aan het Esterverhaal onderdelen toegevoegd. Veel van die verhalen zijn bewaard gebleven in de zgn. Talmud... Een dikke serie boeken waarin de rabbijnse discussies van pak 'm beet de jaren 500 tot 1000 zijn vastgelegd.

Laten we, nu de deur van de Canon toch op een kier staat, vandaag gewoon eens één keer Tamud lezen, hier in de Ontmoetingskerk.

Wel, bij ons Esterverhaal van vanmorgen vragen de rabbijnen zich om te beginnen af waarom koning Ahasveros eigenlijk wakker ligt. De slaap van de koning “werd verstoord”, zo staat er letterlijk. Waarom eigenlijk werd zijn slaap ‘verstoord’, zo kan je je daarbij afvragen... En precies dát soort vragen stellen de rabbijnen van Israël.

In de Septuagint staat al te lezen dat de Heer zorgde dat Haman die nacht niet in slaap kon komen. En de rabbi's van Israël gaan op dát spoor verder.

Eén van de rabbi's zegt dat dit niet slaat op koning Ahasveros, maar op de koning van de

×

Megillah 15b ▾
The William Davidson Talmud

אנ

- בלילה ההוא נדדה שנת המלך אמר רבי תנחום נדדה שנת מלכו של עולם ורבנן אמרי נדדו עליונים נדדו תחתונים רבא אמר שנת המלך אחשוורוש ממש

The verse states: “On that night the sleep of the king was disturbed” (Esther 6:1). Rabbi Tanḥum said: The verse alludes to another king who could not sleep; the sleep of the King of the universe, the Holy One, Blessed be He, was disturbed. And the Sages say: The sleep of the higher ones, the angels, was disturbed, and the sleep of the lower ones, the Jewish people, was disturbed. Rava said: This should be understood literally: The sleep of King Ahasuerus was disturbed.

- נפלה ליה מילתא בדעתיה אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה דדר אמר אי הכי לא הוה גברא דרחים לי דהוה מודע לי דדר אמר דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים

And this was the reason Ahasuerus could not sleep: A thought occurred to him and he said to himself: What is this before us that Esther has invited Haman? Perhaps they are conspiring against that man, i.e., against me, to kill him. He then said again to himself: If this is so, is there no man who loves me and would inform me of this conspiracy? He then said again to

hemel en de aarde – op God zelf.

Andere rabbi's vertellen vervolgens dat God, toen hij zag dat Ahasveros de slaap der onschuldigen sliep, terwijl zijn volk in groot gevaar was, de aardsengel Gabriël stuurde om zijn

slaap te verstoren. De hemel pikt het niet dat machthebbers rustig slapen, terwijl de wereld ten onder dreigt te gaan.

Weer andere rabbi's komen echter met een heel andere verklaring, die ze vervatten in een prachtig verhaal...:

In die nacht werd Koning Ahasveros ineens bevangen door wantrouwen, met het oog op de maaltijd met Ester en Haman samen, waartoe hij was uitgenodigd. Dat zou immers óók een samenzwering kunnen zijn.

Hoe dáár nu achter te komen?

“Er moet in dit paleis toch vast wel één betrouwbaar iemand zijn die mij in dat geval zou waarschuwen?”, zo houdt de koning zichzelf voor. “Tenzij... tenzij ik die éne ooit niet voldoende heb beloond...”

En dáárom dus besluit de koning zich te laten voorlezen uit het boek van de gedenkwaardigheden.

Kamerheer Shamshi wordt geroepen. Dat is, zo weet de Tamud te vertellen, een zoon van Haman. En die had toevallig die nacht dienst.

Shamshi haalt het boek van de gedenkwaardigheden, en maakt zich klaar om daaruit de koning voor te gaan lezen.

Maar als Shamshi het boek opent dan valt zijn oog op een verhaal waarin staat hoe Mordechai ooit het leven van de koning heeft gered door de staatsgreep van Bigtan en Teresh te verijdelen.

Dát verhaal, zo bedacht Shamshi – wetend dat zijn vader de galg voor Mordechai had klaar staan... - dát verhaal moest nu maar even niet voorgelezen worden, besloot Shamshi. En dus bladerde hij snel een paar pagina's verder. Maar helaas sloeg de bladzijde vanzelf weer terug. De koning werd ongeduldig van Shamshi's geblader: “Waarom blader je voortdurend heen en weer. Kom, treuzel niet langer, lees!”

“Mijn ogen zijn zo moe”, sprak Shamshi, met trillende stem.

Maar plotseling begonnen de letters zichzelf voor te lezen.

God had de engel Gabriël gezonden, die met uiterste nauwgezetheid het verhaal van Mordechai's loyaliteit voor las aan de koning, zonder ook maar één detail weg te laten. *'Ze wórdten voorgelezen' – zo staat er letterlijk. En dat is nogal een opvallende formulering in het Hebreeuws. Wat de rabbijnen tot deze verklaring leidt: de letters lazen zichzelf voor. Weer andere rabbijnen vallen over wat dan volgt in de Hebreeuwse Bijbel: "Men vindt geschreven". Dat moet wel iets betekenen...:*

Shamshi probeerde de woorden nog uit te wissen. Maar de engel Gabriël schreef ze steeds opnieuw weer op.

Bijzonder uitvoerig wordt vervolgens de vernedering van Haman herverteld:

"Welke Mordechai", zo vraagt Haman, als de koning hem beveelt om met het koninklijke gewaad en het koninklijke paard naar Mordechai te gaan. "Welke Mordechai?"

"De jood", antwoordde de koning.

Haman: "Er zijn zo veel joden die Mordechai heten".

De koning weer: "Die in de poort zit".

En zo wordt Haman onontkoombaar naar díe Mordechai gestuurd die haast letterlijk een nagel is aan zijn doodskist.

Vanzelfsprekend moest Mordechai eerst in bad, en moesten zijn haren worden geknipt, alvorens de grote rijtoer door de stad zou kunnen beginnen.

Maar, zo vertelt de Talmoed, koning Ester had alle badhuizen en alle kapperszaken in de stad laten sluiten. En dus moet Haman zélf Mordechai wassen en kappen.

Als dan vervolgens Mordechai het paard kan bestijgen lukt dat niet. De stap is veel te hoog voor de oude man. En dus moet Haman op de knieën, zodat hij als opstap voor Mordechai kan dienen.

Eindelijk kan de stoet vertrekken. Mordechai op het paard, en Haman voorop, luid roepend: 'Dit valt eenieder ten deel aan wie de koning eer wil bewijzen!'

Zo kwam de stoet ook door de straat waar Haman zelf woonde. Op het dak van Haman's huis stond zijn dochter, die de stoet aan zag komen. Vanzelfsprekend dacht de dochter dat de man in de koningsmantel op het koninklijke paard haar vader was, en dat de man die vooropliep

Mordechai was. Maar als zij, bij nadering van de stoet, ontdekt dat de werkelijkheid precies omgekeerd is, dan stort zij zich van het dak - volgens sommige rabbijnen.

Andere rabbijnen maken het nog bonter: In de veronderstelling dat Mordechai voorop liep, zo vertellen zij, pakte de dochter van Haman de toiletemmer van de nacht, om die over het gebogen hoofd van de man die voorop liep uit te kiepen. Pas dán kijkt Haman op. De twee herkennen elkaar. En daarop stort de dochter zich van het dak.

Daarom ging Haman - zoals er dan staat - “in rouw en met het hoofd omhuld” naar huis.

Tot zo ver de Tamud...

De rabbijnen van Israël maken het verhaal haast nog wreder dan het is. Puur leedvermaak, lijkt het wel. Wrede wraak.

Maar tegelijk is het natuurlijk één grote karikatuur. Laten we maar niet vergeten dat het boek Ester carnavalsliteratuur is; eigenlijk mág je het niet nuchter lezen – weten we nog?. Dat geldt evenzeer voor de rabbijnse uitleg van het boek.

Het Purimfeest - waarbij het boek Ester gelezen hoort te worden - is een compensatiefeest. Een feest tégen de schijnbare overmacht van het kwaad in. We verzetten ons in dit feest tégen de kwade macht door deze te kleineren, te bespotten. En dat kon wel eens de diepste vorm van verzet zijn. Want op het moment dat we er de spot mee drijven heeft het kwaad - met alle macht dat het heeft - géén macht meer over de feestvierder.

Morele overwegingen spelen dus even geen rol in dit boek. Het boek Ester is echt niet bedoeld om er een ethiek voor gerechtvaardigde wraak uit te kunnen destilleren.

Het boek is wél bedoeld om tegen al te veel ervaring in te blijven vertellen dat als puntje bij paaltje komt de rollen zullen worden omgedraaid. De boze - Haman in dit geval - wordt niet alleen ontmaskerd, hij wordt ook belachelijk gemaakt, gestraft met zijn eigen kwaad. En de ter dood veroordeelde Jood blijkt ten leven bestemd.

Dit alles geschiedt in de maand Nisan, de maand waarin Israël de uittocht uit Egypte gedenkt. De ochtend waarop Ester na drie dagen vasten (!) naar de koning gaat is de Paasmorgen.

Vanaf die Paasmorgen wordt duidelijk dat de boze - hoe machtig ook - niet het laatste woord heeft. Hij is al begonnen te vallen. *Wij zullen leven, God zij dank!*

De vrienden en de vrouw van Haman zien het, en worden tot 'wijzen' ('raadgevers', zo noemt onze nieuwe vertaling ze – maar eigenlijk staat er dus 'wijzen'¹). 'Als die Mordechai, van wie je nu voor het eerst hebt verloren, tot het Joodse volk behoort, kun je niet tegen hem op; je zult het volledig van hem verliezen.' Met andere woorden - dit is het voorgoed begonnen begin van je einde, Haman.

En ook wij, de gemeente van vandaag, die gehoord hebben van die andere Joodse man die zich niet klein liet krijgen door alle doodsmacht van de wereld, mogen in onze tijd 'wijzen' worden. Ook wij mogen profeteren dat Pasen het voorgoed begonnen begin is van de eindoverwinning van Gods goedheid. De boze gáát eraan!

O zeker, onheilsprofetieën, lotsprofetieën genoeg in onze tijd. Het klimaat zal veranderen, de zeespiegel zal stijgen, steeds minder olie enerzijds, en steeds meer moderne wapens in handen van arme delen van deze wereld anderzijds, zullen de militaire spanning eindeloos opvoeren. We maken het allemaal mee, we horen ervan, journaal na journaal, meer dan ons lief is. Menselijk gesproken lijkt het of het lot over onze wereld geworpen, en haast onafwendbaar is. En zolang wij in reactie alleen maar aan ons eigen belang kunnen blijven denken, zal het alleen maar van kwaad tot erger gaan, en heeft inderdaad de boze het laatste woord.

Maar dwars daar tegen in wordt ook aan ons goddank een ander verhaal verteld. Wordt verteld hoe in de Paasnacht - steeds weer, de Paasnacht van Israël, de Paasnacht van Mordechai, de Paasnacht van Jezus... en ook in onze nacht, blijken mag dat de boze het laatste woord níet heeft.

Israël staat op uit de dood, Mordechai staat op uit de dood, de man van Pasen staat op - uit de dood. *Wij zullen leven, God zij dank.*

¹ De Talmud wijst er bovendien op dat de formulering uit vers 6 – 'Haman zegt in zijn hart...' – correspondeert met de dwaas van Psalm 14,1, die 'in zijn hart zegt: er is geen god'.

Een stukje brood, een slokje wijn, vertelt dit verhaal. De maaltijd van de Paasnacht, door alle eeuwen heen: Haman ís vernederd – zo vertellen brood en wijn, steeds weer. En dus mogen wij vechten tegen milieuvervuiling, mogen wij instaan voor veel eerlijker verdeling van de rijkdommen van deze wereld, mogen wij staan naast elkaar in het diepste verdriet... zonder te wanhopen. Want het voorgoed begonnen begin ligt achter ons. Het Koninkrijk komt, en onze arbeid in en voor deze wereld heeft daarmee uitzicht. *Wij zullen leven, God zij dank.*

Amen

Lied na de preek: *Voor mensen die naamloos – LB 647*

Slotlied: *Wij zullen leven, God zij dank – LB 611*